

Список використаних джерел

1. Succeeding Globally Through International Education and Engagement : U.S. Department of Education International Strategy 2012-16 [Electronic resource] : URL : <http://www2.ed.gov/about/inits/ed/international/international-strategy-2012-16.pdf>
2. NAFSA: Association of International Educators [Electronic resource] : URL: http://www.nafsa.org/Learn_About_NAFSA/
3. Український державний центр міжнародної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intered.com.ua/>

Victoria Donchenko

IMPROVING HIGHER EDUCATION INTERNATIONALIZATION IN UKRAINE: THE POSSIBILITIES OF US POSITIVE PRACTICES APPLICATION

Summary. *The paper highlights the possibilities for application of positive practices used in the USA to improve internationalization of Ukrainian higher education. The recommendations concern the following aspects: strategic, education policy, organization and pedagogical as well as instructional and methodological.*

Keywords: *higher education internationalization, management of international activities, international education, global dimension of higher education.*

ПРАКТИКА ГЕНДЕРНИХ СТУДІЙ У США: РЕЦЕПЦІЯ ДОСВІДУ УКРАЇНСЬКИМИ ДОСЛІДНИКАМИ

ДРАЧ ОКСАНА

доктор історичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії
Київського університету імені Бориса Грінченка

Анотація. У статті розглянуто становлення «історії жінок» як напрямку наукових досліджень у США. Пріоритетну увагу звернуто на рецепцію американського досвіду українськими дослідниками, а також форми і методи допомоги громадських і академічних інституцій США з метою становлення гендерних студій у незалежній Україні.

Ключові слова: жіноча історія, гендерні дослідження, американські учені, українські науковці, міжнародні організації.

Становлення «історії жінок» як напрямку наукових досліджень відбувається у США протягом першої половини 1970-х рр. на тлі другої хвилі фемінізму, започаткованої в 1960-х рр. Важливим чинником оформлення жіночих студій як наукового напрямку стало бажання професійних істориків зайнятися дослідженнями з окресленої тематики. Посприяла їй урядова політика, спрямована на забезпечення ринку праці жіночою робочою силою, зокрема й кваліфікованою. Так, у 1965 р. у США прийнято закон про вищу освіту, що передбачав виділення федеральних асигнувань на зміцнення навчальної бази вузів, підготовку викладачів, виплату стипендій аспірантам і студентам. У 1972 р. законодавство у сфері освіти доповнене поправками, які забороняють статеву дискримінацію в освітніх програмах, що фінансуються з федерального бюджету. Такі заходи зумовили стрімке зростання значення жінок у ВНЗ США. У 1978 р. уперше в історії до американських коледжів вступило жінок більше, ніж чоловіків. Зросла і частка жінок-докторантів, зокрема і серед істориків. Якщо в 1969 р. вона склала 10,4%, то в 1974 р. збільшилася до 15,8%, а в 1980 р. – до 26% [1, с. 147]. Згодом чимало професійних істориків обрало як спеціалізацію історію жінок.

Становлення дослідницького напрямку історії жінок зумовлене і потужними соціально-психологічними змінами в американському суспільстві загального добробуту, що виявилось у трансформаціях розподілу ролей у сім'ї, ціннісних орієнтирів жіноцтва і кола власних родинних обов'язків. Культ «родинного вогнища» у свідомості американок відходить на другий план, усе більше жінок поєднує роботу і домашні обов'язки.

Із кінця 1960-х рр. оформлюється організаційна структура історії жінок у США. На зборах Американської історичної асоціації (1969) жінки-історики виступили з ініціативою створення Координаційного комітету жінок у галузі історії. У листопаді 1970 р. голова Спеціального комітету жінок-істориків Американської історичної асоціації У. А. Роуз оприлюднила програму розвитку жіночих досліджень на найближчі 20 років.

Для підтримки, поширення і розвитку нових університетських програм із жіночих досліджень у 1977 р. створено Національну асоціацію жіночих досліджень (National Women's Studies Association, NWSA), що почала проводити щорічні конференції, видавати журнал (NWSA Journal, The Johns Hopkins University, з 1988 р.), здійснювати моніторинг програм і поширювати інформацію в університетах. Нині Асоціація налічує понад 2000 індивідуальних та 350 колективних членів зі США та інших країн. У 1980 р. у США організовано Раду з національної жіночої історії (National Women's History Project, NWHP), яка функціонує у м. Санта-Роза (Каліфорнія) і сприяє поширенню знань з історії жінок. Рада успішно лобювала рішення щодо визначення березня місяцем історії жінок у США.

Прикметною рисою розвитку жіночих досліджень у США є різноманітність часописів, присвячених цій тематиці. Матеріали з історії жінок можна знайти на шпальтах солідних історичних журналів – «Американського історичного журналу», «Журналу американської історії» та інших. У 70-х рр. XX ст. постали нові періодичні видання – «Віхи» ("Frontiers: A Journal of Women Studies" (University of Nebraska, з 1975 р.), «Жіночі дослідження» ("Women's Studies Newsletter", "Women's Studies Quarterly" (University of New York, з 1972 р.), «Феміністські дослідження» ("Feminist Studies", University of Maryland, з 1972 р.), "Signs: Journal of Women in Culture and

Society" (University of Chicago, з 1975 р.), що також сприяють популяризації жіночих досліджень у США. Навесні 1989 р. вийшов друком перший номер «Журналу жіночої історії» ("Women and History"), ініціатором створення якого встала група дослідниць Індіанського університету.

Поступово жіноча проблематика завойовує належне місце і на наукових конференціях. У США відбувається безліч локальних конференцій, присвячених жіночим дослідженням, а на щорічних конференціях Американської історичної асоціації та Організації американських істориків обов'язковими є секції з історії жінок.

Логічним стало відображення активізації напряду історії жінок і на інституціональному рівні американської історичної науки. Якщо в кінці 60-х рр. XX ст. в Американській історичній асоціації та Товаристві американських істориків всі ключові посади займали лише чоловіки, то в 1977 р. жінки вже становили 38% керівного складу цих організацій, у 1990 р., відповідно, 46%. На 1990 р. четверта частина членів Американської історичної асоціації репрезентована жінками [1, с. 146].

З кінця 1980-х років започаткована практика обрання жінок у президенти найважливіших історичних організацій США. Так, у 1987 р. Н. З. Девіс стала президентом Американської історичної асоціації, що відбулося майже через 100 років від її заснування. У 1996 р. цю посаду також обіймала жінка – професор історії Колумбійського університету К. У. Байнум.

У 1990 р. Спеціальний комітет Американської історичної асоціації зі статусу жінок опублікував нову доповідь – логічне продовження виступу Роуз, у якій оприлюднено підсумки двадцятиріччя діяльності. Серед головних досягнень відзначено: збільшення кількості жінок серед професійних істориків; зростання частки жінок, які захистили докторські дисертації, до 38% (1988); широкі можливості спеціалізації у сфері жіночих досліджень для студентів ВНЗ США (зокрема, в університеті м. Ноксвілла (штат Теннессі) у переліку курсів історичного факультету окреслені такі теми: «Відьми в ранній Америці», «Гендер і сексуальність у вікторіанській Англії», «Нація, історія, теорія і гендер: Європа і Азія», «Жінки в європейській історії»); фінансування жіночих програм за коштів потужних державних фондів, зокрема Національного

фонду підтримки гуманітарних досліджень та приватних фондів, особливо Фонду Форда; створення 35 дослідницьких інститутів на базі університетів, діяльність яких координує Національна рада з жіночих досліджень; можливість отримати докторський ступінь з історії жінок у 50 університетах і коледжах США.

Не приховували і наявні проблеми, а саме: заробітна плата жінок у вищій школі США становила 80,6% від чоловічої; чисельність чоловіків-докторантів з історії була значно більшою: протягом 1946–1988 рр. докторські ступені отримали 2500 жінок і 12 500 чоловіків [1, с. 147].

Власне, як історики пояснювали доцільність нового напрямку в історичній науці? Традиційно пріоритет історики надавали перевагу вивченню політичної влади як найбільш важливого аспекту людського життя. При цьому влада асоціювалася виключно з чоловіками. На думку дослідників, необхідно відмовитися від усталених стереотипів, що за своєю природою жінки пасивні й емоційні, а чоловіки активні й інтелектуальні. Уперше про це заявила Герда Лернер у розвідці «Нові підходи до вивчення жінок в американській історії» (1969) [2]. Від самого початку підхід до справи щодо жінок в історії включав не тільки заповнення лакун дослідницької роботи, впорядкування понятійно-термінологічного апарату жіночих студій, а також оновлення концептуальних підходів до «історії в цілому». Як слушно зауважила Дж. Келлі (Kelly-Gadol), проблема не тільки в тому, щоб «повернути жінок в історію», а в тому, щоб «повернути жінкам історію» [3, с. 172]. Отже, мова йде насамперед про історію жінок, їхній історичний досвід, оскільки донедавна вважали, що жінки, їхня діяльність і сфера життя не дуже цікаві для історії людства.

Знадобилося чимало зусиль, щоб довести важливість і правомірність порушення питання про те, що історія є не тільки у чоловіків, а й у жінок. Певною суто зовнішньою відповіддю на окреслене питання стало зростання кількості публікацій з жіночої тематики. Першими досить гостро і відкрито поставили питання про те, щоб «зробити видимими» всіх невідомих статисток світової історії й надати голос усім безмовним свідкам та учасницям історичних подій, американські дослідниці Рената Брайденталь (Bridenthal) і Клаудія Кунз (Koonz) у підготовленій ними роботі «Стаючи

видимими: жінки в європейській історії» (1977 р.) [4]. У 1979 р. історик Джоан Скотт, що через п'ять років стала президентом Організації американських істориків, написала замітку «Місце жінки в історичних книгах», яка стала справжнім викликом традиційній «чоловічій» історіографії. Історією жінок-істориків у США в 1975 р. почала займатися К. Склар (Sklar); у 1980 р. роль жінок в історичній науці Франції та Англії розкриває Н. Земон Девіс; у 1984 р. аналогічний сюжет щодо Франції, Англії та США висвітлює Б. Сміт (Smith).

Протягом останніх десятиліть щорічно під рубриками «Історія жінок» і «Жіночі студії / Гендерна історія» виходить чимало монографічних досліджень з усіх хронологічних періодів і регіонів Європи, а також узагальнюючих робіт [5]. Публікації на цю тематику мають свою постійну рубрику в десятках авторитетних наукових журналів, а також успішно функціонує цілий спектр спеціальних періодичних видань у багатьох країнах Заходу.

Крах тоталітаризму в 1991 р. і відкритість українського соціуму до світового досвіду та практик демократичного суспільного розвитку зумовили активізацію наукових і освітніх контактів, міжкультурного діалогу між ученими Сходу і Заходу, зокрема України і США. Суттєвого оновлення потребували організаційні і теоретико-методологічні засади гуманітарних наук. Одними з перших допомогу гуманітаріям незалежної України запропонували представники зарубіжної україніки, науковці діаспори із США і Канади. Переосмислення ключових питань української історії вітчизняними науковцями включало ознайомлення із новітніми напрямками зарубіжних досліджень, що зумовило формування кола зацікавлень у сфері жіночих студій.

Впливовими чинниками інституціоналізації жіночих / гендерних студій в Україні протягом 1990-х рр. назвемо: по-перше, визнання незалежності України та появу дипломатичних представництв демократичних держав (Канада, США, Німеччина); відкриття в Україні офісів благодійницьких / фондових програм для підтримки розвитку громадського сектору (Міжнародний фонд «Відродження», центри «Освіта», програми академічних обмінів, програма «Гармонія» тощо); повноцінну участь України у міжнародних процесах глобалізації, демократизації та гуманізації суспільного та державного життя.

Ініціативу розвитку гендерних досліджень в Україні було підтримано спільними зусиллями декількох міжнародних агенцій і програм: Програмою розвитку ООН (ПРООН – UNDP), яка діє в Україні з 1992 р., агенціями з міжнародного розвитку США (USAID), Канади (CIDA), Швеції (Sida), Швейцарії (SDC) тощо [6]. Міжнародні програми надають фінансову підтримку жіночим організаціям для втілення проектів, а також дорадчу, консультаційну, методичну підтримку, вкрай важливу для формування сучасних підходів академічної, громадської, освітньої діяльності в Україні. Важливим результатом проектів за підтримки Програми рівних можливостей ПРООН стало створення освітніх, просвітницьких, інформаційно-консультаційних, лобістських громадських організації та мереж: «Жінки в науці», «Гендерні освітні центри», а також усвідомлення жінками власних перспектив, розвиток нових підходів до інституціоналізації жіночої громади.

Запозичуючи досвід американських вузів, у 1990-х роках в Україні започатковано науково-дослідні центри гендерних досліджень при ВНЗ, які об'єднали небайдужих до теми представників академічної спільноти, викладацького корпусу, студентства і дослідників-аматорів. Найбільш активними є «Центр гендерних досліджень» при Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, «Київський дослідницький і консультативний гендерний центр» при Інституті соціології НАН України, Одеський науково-дослідний жіночий центр при Одеській державній академії харчових технологій. Одеський центр, створений ще у 1994 р. під керівництвом Л. О. Смоляр, забезпечив широку просвітницько-інформаційну роботу в напрямі актуалізації ретроспективи жіночої проблематики, вивчення міжнародного досвіду і наукових підходів до жіночих студій у гуманітаристичі. Підсумком стали ґрунтовні монографії з історії жіночого руху в Україні [7].

Харківський центр гендерних досліджень об'єднав науковців, які вивчають становище жінки в суспільстві крізь призму гендерної методології Заходу. Центр започаткував перші в Україні університетську програму з гендерних досліджень та програми дистанційного навчання з гендерних досліджень. Харківський центр став організатором університетської мережі з гендерних досліджень для країн

колишнього СРСР. Під керівництвом І. Жеребкіної Харківським центром гендерних досліджень втілено досвід американських вузів з організації інституту міжнародних літніх шкіл з гендерної проблематики. Для апробації результатів наукових пошуків і забезпечення їхньої загальнодоступності у 1998 р. центр заснував видання власного часопису «Гендерні дослідження» [8]. З 2001 р. Центром започаткована серія книжкових видань «Гендерні дослідження» за фінансової підтримки Фонду Дж. Д. і К. Т. Макатурів.

Львівський науково-дослідний центр жіночої історії представлений науковцями О. Кісь, А. Гентош, О. Маланчук-Рибак, які для поширення власних ідей використали культурологічний часопис «І» зі спеціалізацією окремих випусків суто на гендерній тематиці. Саме на базі цього осередку у 2010 р. було організаційно оформлено національну інституцію – Українську асоціацію дослідників жіночої історії (УАДЖІ), установчі збори якої відбулися 9 жовтня 2010 року у Львові [9]. Визнаним науковим лідером жіночих / гендерних студій в Україні і президентом УАДЖІ є львівська дослідниця Оксана Кісь [10].

Становлення жіночих / гендерних студій в Україні відбувалося з допомогою напрацювань зарубіжних дослідників. Маємо відзначити дієву допомогу істориків українського зарубіжжя, зокрема професора університету Джона Гопкінса у Вашингтоні Марти Богачевської-Хом'як. З ініціативи і за сприяння США у 1995 р. у Києві вийшло друком українське видання монографії дослідниці «Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884-1939», у якому авторка звернулася до вивчення суспільної ролі українського жіноцтва модерної доби [11]. У такий спосіб українську аудиторію знайомили з напрацюваннями гендерних студій США, спектром наявних наукових методик і підходів, а також спонукали до активного переосмислення історичної минушини з урахуванням жіночого досвіду. Одеський центр разом з Гендерним бюро ПРООН реалізував перший науковий проект зі студіювання жіночої історії, підсумований не лише змістовним історичним наративом з жіночого руху, а й бібліографією жіночих видань в Україні на кінець ХХ ст. [12]. Ознайомлення вітчизняних науковців і широкого загалу з напрацюваннями західних дослідників жіночої історії відбувається і шляхом видання антологій перекладних статей із

гендерної тематики. Приміром, проект Львівського науково-дослідного центру частково підтриманий фундацією Network of East-West Women (New York, USA) [13]. Маємо наголосити, що студіювання гендерної проблематики поступово розширило цільові орієнтири історико-культурологічних, політико-правових, освітніх проектів у незалежній Україні.

За прикладом американських університетів ВНЗ України дієво запроваджують в освітній процес навчальні дисципліни, пов'язані з гендерними студіями. До піонерів цього напрямку реалізації гендерних студій у філософії належить Н. Д. Чухим, яка в лекційному курсі репрезентує філософське осягнення фемінологічних студій і репрезентацій жіночості [14]. У Національному університеті «Києво-Могилянська академія» професор М. Богачевська-Хом'як з 1995 р. започаткувала читання курсу «Жінки в історії України». Нині в університеті сформовано когорту дослідників, які комплексно вивчають проблеми гендерної рівності в Україні, пропонують значний перелік навчальних курсів із тематики, зокрема і онлайн-курс «Жінки та чоловіки: гендер для всіх» [15], забезпечують дисципліни методичними матеріалами, серед яких відзначимо доробок Т. Марценюк [16]. У Миколаївському державному гуманітарному університеті ім. П. Могили наприкінці 1990-х започатковано спецкурси «Гендерні історичні студії», «Жінка і політика» [17, с. 58]. Розробка освітніх і навчальних програм з гендерної проблематики є провідним напрямом діяльності Сумського гендерного центру при Сумському державному університеті. Маємо зазначити, що чимало освітніх проектів підтримано Міжнародним фондом «Відродження».

Важливим напрямом засвоєння досвіду американських учених у сфері гендерних досліджень є стажування українських дослідників у США. Приміром, Гарвардський університет реалізовував стажування за програмою «Громадянська освіта і жінка», де учасниці з України (Шевченко Н. В.) знайомилися з досвідом організації освітнього процесу жіночого Редкліффського коледжу, найстарішого в США [17, с. 57]. Як засвідчує резюме О. Кісь, президента Української асоціації дослідників жіночої історії, становленню її як координатора національної дослідницької мережі сприяло наукове стажування на факультеті жіночих та гендерних студій Університету Ратгерс (США), в Українському дослідному ін-

ституті Гарвардського університету (США) та в Інституті Гаррімана Колумбійського університету (США) [10]. Нині за програмою академічних обмінів імені Фулбрайта українські дослідники у межах напрямку «Гендерні студії» мають можливість проведення досліджень в університетах США тривалістю від шести до дев'яти місяців [18]. Зауважимо, що протягом 2000-2006 рр. професор М. Богачевська-Хом'як очолювала представництво Програми ім. Фулбрайта в Україні й активно сприяла модернізації української суспільно-гуманітарної науки, її входженню у світове академічне середовище.

Маємо констатувати діяльну допомогу посольства США в Україні, яке запрошує українські громадські організації взяти участь у конкурсі проектів Фонду сприяння демократії, де в тематиці програм пріоритетне місце відведено забезпеченню гендерної рівності в Україні [19].

Серед реалізованих українсько-американських проектів гендерного спрямування варто назвати спільний проект Університету штату Айова (США) та Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» «Перепідготовка жінок-учених для нової економіки України» (1999-2001); проект Жіночого відділу досліджень Університету штату Айова (США) та Центру гендерних досліджень Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Розвиток гендерних досліджень у межах Університетської програми партнерства для просування навчальних трансформацій у вищій школі України» (2004-2006).

Підсумовуючи, зазначимо, що протягом останньої третини ХХ ст. на Заході, насамперед у США, відбулося становлення нового наукового напрямку «історія жінок» («women's studies», «жіночих студій»), який став повноцінною складовою історичної науки. Це підтверджують і сформовані кадри істориків-професіоналів, що займаються цією проблематикою, і організаційні зміни в найбільших історичних асоціаціях, які включили в свою структуру спеціальні комітети зі статусу жінок-істориків, і організація Міжнародної федерації дослідників жіночої історії, і численні конференції.

Проголошення незалежності України зумовило поширення західних освітніх програм і дослідницьких проектів із жіночої проблематики, інтенсивний обмін інформацією,

досвідом, ресурсами між науковцями США й України. Завдяки підтримці американських громадських і академічних інституцій організовано регулярні міжнародні літні школи, конференції та конгреси з гендерних студій. Нині в державі діє чимало представницьких міжнародних програм з головними офісами у США, спрямованих на проведення аналітичних досліджень щодо статусу жінок в Україні, тренінгів, семінарів, заходів, навчальних поїздок українських жінок-лідерів до зарубіжних партнерських організацій. Водночас ґрунтовного вивчення та узагальнення потребує процес впливу міжнародних програм на розвиток гендерних студій і жіночого руху як історично зумовлений факт розвитку незалежної України.

Список використаних джерел

1. Шашина Е. Б. История женщин в США в XX веке (краткий обзор) / Е.Б. Шашина // *Общественные науки и современность*. – 2000. – № 4. – С. 144-150.
2. Lerner G. New approaches to the study of women in American History / G. Lerner // *Journal of Social History*. – 1969. – № 3 (1). – P.53-62.
3. Бок Г. История, история женщин, история полов / Г. Бок // *Thesis*. – 1994. – Вып. 6. – С. 170-200.
4. *Becoming Visible: Women in European History* / Eds. R. Bridenthal, C. Koonz. – Boston, Mass : Houghton Mifflin, 1977.
5. Дюби Ж., Перро М. Рассказывая историю женщин // *История женщин на Западе: В 5 т.* / Под общ. ред. Ж. Дюби, М. Перро; пер. с англ. – Т.1. – СПб., 2005. – С.10-11.
6. Сайт Програми розвитку ООН в Україні. – Режим доступу: <http://www.ua.undp.org/>
7. Смоляр Л. Минуле заради майбутнього: жіночого рух Наддніпрянської України другої половини XIX – початок XX ст.: сторінки історії / Л. Смоляр. – О. : Астропринт, 1998. – 408 с.
8. Сайт Харківського центра гендерных исследований. – <http://www.gender.univer.kharkov.ua/kcgs.shtml>
9. Сайт Української асоціації дослідників жіночої історії. – Режим доступу: <http://www.womenhistory.org.ua/>
10. Кісь О. Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології / О. Р. Кісь // *Український історичний журнал*. – 2012. – № 2. – С. 159-172.
11. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884–1939 / М. Богачевська-Хом'як. – К. : Либідь, 1995. – 424 с.

12. Жіночі студії в Україні: жінки в історії та сьогодні / За заг. ред. Л. О. Смоляр. – О. : Астропринт, 1999. – 440 с.
13. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / Під ред. Л. Гентош, О. Кісь. – Л. : ВНТЛ-Класика, 2003. – 250 с.
14. Чухим Н. Вступ до теорії фемінізму. Програма лекційного курсу. – К., 1998.
15. Електронний навчальний курс «Жінки та чоловіки: гендер для всіх». – Режим доступу: http://courses.prometheus.org.ua/courses/IRF/101/2015_T2/about
16. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. – К., 2014. – 65 с.
17. Шевченко Н. В. Гендерні студії в Україні // Наукові праці МДГУ ім. Петра Могили. Політичні науки. 2002. – Вип. 10. – С. 55-63.
18. Програма академічних обмінів імені Фулбрайта в Україні. – Режим доступу: <http://www.fulbright.org.ua/uk/pages/35/faculty.html>
19. Загальний конкурс проектів Фонду сприяння демократії на 2016 рік. – Режим доступу: <http://ukrainian.ukraine.usembassy.gov/uk/democracy.html>

Oksana Drach

THE PRACTICE OF GENDER STUDIOS IN THE UNITED STATES: PERCEPTION OF SUCH EXPERIENCE BY UKRAINIAN RESEARCHERS

Summary. *The article deals with the formation of «women's history» as the research trend in the United States. Priority attention is paid to the perception of the American experience by Ukrainian researchers, as well as to the forms and methods of assistance of public and academic institutions of the US to the establishment of gender Studios in the independent Ukraine.*

Keywords: *women's history, gender studios, American scientists, Ukrainian scientists, international organizations.*